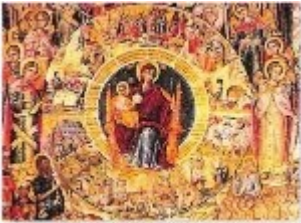

Το Αγιώνυμον Όρος - Οι Πρώτοι Αναχωρητές

Σύμφωνα με τις μοναχικές παραδόσεις, η Θεοτοκος επισκέφθηκε το Όρος, όταν, πλέοντας για την Κύπρο μαζί με τον Ιωάννη τον Ευαγγελιστή για να επισκεφθούν τον Λάζαρο, αναγκάστηκαν εξαιτίας μιας μεγάλης τρικυμίας, από τις συνηθισμένες στη ΒΑ. Πλευρά του Αθω, να προσορμιστούν στη θέση όπου αργότερα ιδρύθηκε η Μονή των Ιβήρων. Στην περιοχή τότε δεν υπήρχαν άλλοι οικισμοί παρά τα ερείπια ενός ναού του Απόλλωνος. Η Παναγία, κατά την παράδοση, ενθουσιάστηκε με το μοναδικό τοπίο του Αθω και ζήτησε από τον Γιο της να της δωρίσει τη χερσόνησο. Τότε η παράδοση αναφέρει ότι ακούστηκε η φωνή του Χριστού, που αφιέρωνε αιώνια τον Αθω στην Παναγία: «Ἐστω ο τόπος ούτος κλήρος σος και περιβόλαιον σον και παράδεισος, ἐτι δε και λιμὴν σωτήριος των θελότων σωθήναι». Από τότε αφιερώθηκε το Όρος ως «κλήρος και περιβόλι της Παναγίας».

Κατά τις ίδιες πάντα μοναχικές παραδόσεις, τα παλαιότερα μοναστήρια ιδρύθηκαν στα χρόνια του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τα μοναστικά αυτά κέντρα κατέστρεψε ο Ιουλιανός ο Παραβάτης, αλλά τα ανίδρυσαν μεγαλοπρεπέστερα ο Θεοδόσιος ο Μέγας και η Πουλχερία (Γ.Σωτηρίου, Το Αγιον Όρος σ.18,19. Κ. Βλάχου, Η χερσόνησος του Αγίου Όρους σ.13). Μια άλλη παλαιά αγιορείτικη παράδοση αναφέρει πως ο Μέγας Κωνσταντίνος έδωξε από τον Αθω τους Τσάκωνες και τους εγκατέστησε στην Πελοπόννησο, για να παραδώσει τον τόπο στους μοναχούς (Π.Ι. Παναγιωτάκου, Αρχεῖον Εκκλησιαστικῶν και Κανονικῶν Δικαίων). Η παράδοση αυτή

ίσως απηχεί μεταγενέστερα γεγονότα, που έχουν σχέση με την εγκατάσταση του στρατιωτικού σώματος των Τσακώνων στην περιοχή της Ανατολικής Λακωνίας, της Μονεμβασίας και του Έλους, που αργότερα ονομάστηκε Τσακωνιά.

Φαίνεται πως η τόση για την εγκατάλειψη των εγκοσμίων και την καταφυγή στην έρημο παρατηρήθηκε στις αρχές του 4ου αιώνα ως αντίδραση, ως μια διαμαρτυρία στη δομή της τότε κοινωνίας. Η φυγή μεμονωμένων ατόμων και αργότερα, μετά τους διωγμούς, ομάδων χριστιανών δημιούργησε τις πρώτες μοναχικές κοινωνίες σε ερημικά και απροσπέλαστα μέρη, κοντά σε κάποιες πηγές, που αποτελούσαν μοναδικό στήριγμα στη ζωή των πρώτων αναχωρητών. Το ιδανικό της μοναχικής ζωής, όπως διαμορφώθηκαν με το πέρασμα του χρόνου, ήταν η παρθενία, η ακτημοσύνη και η υπακοή, μέσα για την πραγμάτωση τους η συνεχής σωματική και ψυχική άσκηση και η αέναη μυστική προσευχή προς τον Θεό. Με την απόλυτη απομόνωσή του και τη συνεχή προσευχή, ο μοναχός προσπαθεί να σώσει την ψυχή του, αφιερώνοντας ολοκληρωτικά την ύπαρξή του στον Θεό.

Τίποτε δεν είναι γνωστό με ασφάλεια για τον χρόνο εγκατάστασης των πρώτων αναχωρητών στον Αθω. Για το θέμα αυτό έχουν υποστηριχθεί διαφορετικές απόψεις. Είναι πάντως γνωστό ότι, μετά την οριστική εγκατάσταση των Αράβων στις επαρχίες της Αιγύπτου, της Συρίας και της Παλαιστίνης, πολλοί αναχωρητές των περιοχών αυτών (της Νιτρίας, της Θηβαΐδας, του Σινά, της Παλαιστίνης και του Καλάτ-Σιμάν) κατέφυγαν σε μέρη ερημικά και απροσπέλαστα της Μικράς Ασίας, λ.χ στον Λάτμο (Λάτρο), τον Σίπηλο ή τον Βιθυνικό Όλυμπο, ο οποίος στα χρόνια κιόλας των Ισαύρων ονομαζόταν Αγιον Όρος. Φαίνεται όμως πως οι περιοχές αυτές κατοικήθηκαν από ερημίτες ήδη από τον 7ο αιώνα, ίσως στην αρχή από Σιναΐτες μοναχούς (πρβλ. *Reallexikon zur Byzantinischen Kunst*, J. Draeseke, Vom Dionysios Kloster auf dem Athos, στο *Byzantinische Zeitschrift*).

Τον 8ο αιώνα ή στις αρχές του 9ου κατά την περίοδο της εικονομαχίας, ιδίως στα χρόνια που εντάθηκαν οι διωγμοί, ίσως κατέφυγαν στον Αθω ομάδες εικονολατρών μοναχών. Τίποτα όμως δεν είναι βέβαιο. Η πρώτη θετική πληροφορία που μνημονεύει Αθωνίτες μοναχούς υπάρχει στα Πεπραγμένα της Συνόδου κατά της Εικονομαχίας, στα χρόνια της αυτοκρατορίας Θεοδώρας. Και ο ιστορικός όμως του 10ου αιώνα Ιωσήφ Γενέσιος αναφέρει ότι ασκητές από τον Βιθυνικό Όλυμπο, την Ίδη και τον Αθω πήραν μέρος στη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως (843) που αναστήλωσε τις εικόνες: «κατίασιν εκ του περιωνύμου Όρους Ολύμπου, Αθω τε και της Ίδης, αλλά μην και του κατά Κυμινάν συμπληρώματος (θεοφόροι άνδρες) περιφανώς την ορθοδοξίαν κηρύττοντες...». Η μαρτυρία αυτή είναι θετική και μπορεί να στηριχθεί η άποψη ότι στα μέσα του 9ου αιώνα υπήρχαν στον Αθω εξέχοντες αναχωρητές και μοναχοί, που η φήμη τους είχε ξεπεράσει τα όρια του «τόπου της μετανοίας» τους, ώστε να προσκληθούν από τη βασίλισσα να λάβουν μέρος στη σύνοδο που καταδίκασε την εικονομαχία. Για να έχουν όμως αναδειχθεί ήδη στα μέσα του 9ου αιώνα (843) ασκητές περίφημοι, λόγιοι, διδάσκαλοι, φημισμένοι για την αρετή και την πίστη τους στην Ορθοδοξία, ώστε να τους προσκαλέσουν στη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως, ακριβώς για να κατακυρώσουν με την αυθεντία

και το κύρος τους στα θεολογικά ζητήματα την καταδίκη της εικονομαχίας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αρκετά χρόνια πριν θα ανθούσε ο ασκητισμός εκεί ότι θα είχαν καταφύγει εκεί αρκετοί μοναχοί από πολύ παλαιότερα χρόνια, ώστε να προσελκύσει ο τόπος εξέχοντες μοναχούς να αναδείξει ο Αθως, μεταξύ πολλών, τους αρίστους, που με τον καιρό απέκτησαν φήμη.

Το αρχαιότερο αυτοκρατορικό έγγραφο για τον Αθω είναι ένα σιγίλλιο του αυτοκράτορα Βασιλείου Α' του Μακεδόνα (872), που όμως δεν σώθηκε και που αναφέρεται στον Ιωάννη Κολοβό, τον ιδρυτή της ομώνυμης μονής κοντά στην Ιερισσό, στη διώρυγα του Ξέρξη (στον Πρόβλακα). Και σε δεύτερο έγγραφο του ίδιου αυτοκράτορα, του έτους 883, διαβάζουμε την πρόνοια του βασιλιά για τους μοναχούς: «αθορύβους και αταράχους διάγειν, εύχεσθαι τε υπέρ της ημών γαληνότητος και υπέρ παντός των χριστιανών συστήματος, όθεν και εξασφαλιζόμεθα πάντας, από τε στρατηγών, βασιλικών ανθρώπων και έως έσχατου ανθρώπου του δουλείαν καταπιστευομένου, ότι δε και ιδιώτας και χωριάτας, και έως του εν τω μύλωνι αλήθοντος, ίνα μη επηρεάση τις τους αυτούς μοναχούς, αλλά μηδέ καθώς εστί του Ερισσού η ενορία, και την έσω προς το του Αθωνος Όρους εισέρχεσθαι τίνας, μήτε ποιμένας μετά των ποιμνίων αυτών μήτε βουκόλους μετά των βουκολίων».

Κατά το τελευταίο τέταρτο του 9ου αιώνα υπήρχε μεγάλο πλήθος ερημιτών και σκήτες και μικρά κοινόβια και λαύρες γύρω από τον Ισθμό, τον Πρόβλακα. Ήδη την εποχή αυτή διαπιστώνουμε πως σε κάποιο σημείο της περιοχής πιθανότατα ανάμεσα στο Ιβηρήτικο μετόχι «Πυργούστα» και την «Κομίτσα», λειτουργούσε ένα μοναστικό διοικητικό κέντρο, πού είναι γνωστό με τον τίτλο «καθέδρα γερόντων», όπου εξασκούσε ένα είδος εποπτείας και διοικήσεως των μοναστικών κοινοτήτων μια ομάδα μοναχών εκπροσώπων των διαφόρων κοινοβίων και των ασκητών, με επικεφαλής τον Πρώτο. Στη θέση αυτή, τρεις φορές τουλάχιστο τον χρόνο, συνεδρίαζαν οι γέροντες επικεφαλής διαφόρων μοναχικών σχημάτων, για να αποφασίσουν για βασικά προβλήματα της μοναστικής πολιτείας.

Ανάμεσα στις σκήτες και τις μικρές μονές ιδιαίτερη δύναμη είχε αποκτήσει η Μονή Κολοβού κοντά στην Ιερισσό, με την απόσπαση, το 886, χαριστικών σιγιλίων από τον γιο του αυτοκράτορα Βασιλείου Α' του Μακεδόνα, τον Λέοντα ΣΤ' τον Σοφό. Με τα σιγίλλια αυτά οι μοναχοί της Μονής Κολοβού έγιναν κύριοι όχι μόνο του Αθω, αλλά και της περιοχής των Σιδεροκαυσίων και των Χλομουτλών τα μοναστήρια του Μουστάκωνος, του Καρδιογνώστου, του Αθανασίου και του Λουκά προσαρτήθηκαν επίσης στη Μονή Κολοβού, στην οποία υπαγόταν ακόμη και η Γερόντων Καθέδρα. Τον ίδιο χρόνο όμως κατόρθωσαν οι Αθωνίτες μοναχοί να επανορθώσουν την αδικία και να λάβουν νέο διορθωτικό σιγίλλιο από τον αυτοκράτορα, που ακύρωνε τα προηγούμενα που αποσπάστηκαν «κατά πανουργίαν».

Η ιστορία έχει διασώσει δύο μεγάλα ονόματα του πρώιμου μοναχικού βίου στον Αθω. Ο πρώτος είναι ο Πέτρος ο Αθωνίτης και ο δεύτερος ο Ευθύμιος Θεσσαλονίκης. Βιογραφία του Πέτρου του Αθωνίτη έγραψαν ο Νικόλαος Σιναΐτης

και ο Γρηγόριος ο Παλαμάς. Από τον βίο του οσίου Πέτρου μαθαίνουμε ότι, εκτός από τα άλλα μοναστήρια που μνημονεύσαμε, υπήρχε και η Μονή Κλήμεντος, από τις αρχές τουλάχιστον του 9ου αιώνα. Ο Όσιος Πέτρος ήταν στρατιωτικός και υπηρετούσε στα αυτοκρατορικά τάγματα των Σχολαρίων. Αίχμαλωτίστηκε όμως από τους Αραβες και οδηγήθηκε στο φρούριο της Σαμάρα, στη Μεσοποταμία, από όπου ύστερα από περιπέτειες κατόρθωσε να ελευθερωθεί. Μοναχός εκάρη στη Ρώμη, αλλά γρήγορα κατέφυγε σε απροσπέλαστες τοποθεσίες του Αθω, όπου εμόνασε 53 χρόνια έχοντας για τροφή άγρια χόρτα, χωρίς να συναντήσει άνθρωπο μέχρι λίγο πριν από τον θάνατο του. Η δεύτερη φυσιογνωμία του αθωνίτικου ασκητισμού είναι ο Άγιος Ευθύμιος «ο εν Θεσσαλονίκη», που καταγόταν από τα μέρη της Αγκυρας (γεννήθηκε το 823). Όταν καταστράφηκε η μονή της ασκήσεως του στον Όλυμπο της Μυσίας, στα χρόνια του Σχίσματος, κατέφυγε στον Αθω (859). Εκεί έζησε τρία χρόνια ως ερημίτης μέχρι το 862, οπότε τον βλέπουμε να ιδρύει λαύρα. Οι πειρατικές επιδρομές όμως των Σαρακηνών, που είχαν ορμητήριο την Κρήτη, ήταν μια φοβερή μάστιγα για τους ασκητές, που αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τη χερσόνησο του Αθω και να καταφύγουν στο εσωτερικό της Χαλκιδικής, στη Βρασταμού. Εκεί ο Ευθύμιος ίδρυσε μια καινούργια λαύρα. Ανάμεσα στους μαθητές του Ευθυμίου ήταν και ο Ιωάννης Κολοβός, που είδαμε ότι ίδρυσε τη λαύρα κοντά στην Ιερισσό, στη διώρυγα του Ξέρξη (869-873). Η παράδοση θεωρεί ότι και η ερειπωμένη σήμερα Μονή του Αγίου Βασιλείου, που βρίσκεται στην παραλία της Μονής Χελανδαρίου, σε μικρή απόσταση ΒΑ του Αρσανά, πλάι στο νεκροταφείο της αρχαίας Χρυσής, ανιδρύθηκε από τον Άγιο Βασίλειο, έναν άλλο μαθητή του οσίου Ευθυμίου, επίσης τον 9ο αιώνα.

Σε σιγίλλιο του αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού βλέπουμε ότι η έδρα του Πρώτου, η «Καθέδρα των Γερόντων», κοντά στη διώρυγα (ή δίολκο) του Ξέρξη, ονομάζεται ήδη το 911 «Παλαιά». Είχε συνεπώς μεταφερθεί στη νέα της θέση, στο κέντρο της χερσονήσου, στη «Μέση», όπως ονόμαζαν τότε τις Καρυές. Αυτό σημαίνει ότι στις αρχές του 10ου αιώνα ο μοναχισμός είχε απλωθεί σε όλο τον Αθω και δεν εξυπηρετούσε τους μοναχούς και τους ασκητές ή παλιά θέση του Πρώτου στη διώρυγα, κοντά στην Ιερισσό, που εξυπηρετούσε αρχικά το εκεί γύρω συγκεντρωμένα παλαιά κοινόβια και λαύρες. Στη Μέση κατοικούσε αρχικό μόνον ο Πρώτος, που τον εξέλεγαν οι μοναχοί όλων των μοναστηριών, και αυτός διοικούσε πνευματικά τον τόπο. Τρεις φορές τον χρόνο (τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και της Κοιμήσεως της Θεοτόκου), συνέρχονταν εκεί οι αντιπρόσωποι των μοναστηριών στην εκκλησία της καθέδρας του Πρώτου, το περίφημο «Πρωτάτον». Ο Πρώτος του Όρους είχε εξουσία εκκλησιαστική και δικαίωμα να φοράει πολυσταύριο φελόνι, όπως οι αρχιερείς. Είχε δικαίωμα επίσης να μετέχει στις συνόδους και τις συνελεύσεις των πατριαρχών, να χειροτονεί υποδιακόνους και αναγνώστες και να αποκαθιστά ηγουμένους και πνευματικούς στα μοναστήρια του Όρους.

<http://www.agiooros.net/modules.php?name=athos&file=anaxorites>